

П. П. Ротач, О. П. Ротач

Пономарьов Степан Іванович

ПОНОМАРЬОВ Степан Іванович (псевдоніми: Граф Бібліо, Книжник, Земляк з-під Глухова, Залізник, Українець, Одинокий, Один із народу, Старожил, Старий вчитель, Сербин Семен та ін.; 03(15). 08. 1828, м. Конотоп Чернігівської губ., нині Сумської обл. — 31. 10(13. 11). 1913, там само) — бібліограф, літературознавець, книгознавець, поет. Закінчив Конотопське повітове дворянське училище (1841), Ніжинську класичну гімназію при місцевому юридичному ліцеї князя Безбородька (нині Чернігівська обл., 1846), історико-філологічний факультет Університету святого Володимира у Києві (1852). Деякий час працював у Москві. Від 1855 учителював у жіночій гімназії, 1858—68 — у Петровському кадетському корпусі в Полтаві. Тут він уклав навчальні посібники «Записки по теории поэзии» та «Записки по теории прозы», розпочав науково-бібліографічну діяльність. Одна з перших його праць — «Разбор сочинения преосвященного Филарета Черниговского “Обзор русской духовной литературы”», видрукована 1862 у харківському журналі «Духовный вестник», привернула увагу наукових кіл Російської імперії. Відтоді регулярно виступав із бібліографічними та літературознавчими розвідками на сторінках багатьох журналів і газет — в «Отечественных записках», «Современнике», «Киевской старине», «Киевлянине», «Киевских губернских ведомостях», «Трудах Киевской духовной академии», «Москвитянине», «Полтавских епархиальных ведомостях», «Историческом вестнике», «Записках Императорской Академии наук» та ін. 1868—72 за станом здоров'я залишив педагогічну роботу й жив у Києві. Тут він 1871—72 уклав і видав у Санкт-Петербурзі бібліографію праць *М. Максимовича*, з яким тривалий час підтримував дружні стосунки, — біографічний та історико-літературний нарис про нього вміщує з максимальною повнотою бібліографічну спадщину вченого-енциклопедиста. П. й надалі неодноразово звертався до

бібліографування життєвого та творчого шляху першого ректора Київського університету, використовуючи різноманітні видання, передусім київську періодику. Брав активну участь у редагуванні 3-томного видання творів М. Максимовича (вийшло з друку 1870—76). У 1872—74 здійснив паломництво на Афон та до Палестини. Під час подорожі уклав каталог бібліотеки в монастирі Русіка на Атобі; створив каталоги консульської бібліотеки й бібліотеки Духовної місії в Єрусалимі; збирав матеріал для унікального бібліографічного дослідження «Иерусалим и Палестина в русской литературе, науке, живописи и переводах» (1877). Потім повернувся до Конотопа й повністю присвятив себе літературній та бібліографічній праці. За архівними джерелами написав чимало розвідок про українських письменників, публікував їхнє листування. Значну увагу приділяв популяризації творчості Т. Шевченка. Зокрема, у журналі «Новое время» опублікував літературно-бібліографічну розвідку про «Кобзар» (за підписом Тарасій Звонков); в «Киевской старине» оприлюднив розшукані ним особисто вісім листів Т. Шевченка, адресованих родині Тарновських та актору С. Артемовському. Уклав біобібліографічний словник українських літераторів «Земляки: (Достопамятные уроженцы Черниговской земли)» (Чг., 1898), низку краєзнавчих покажчиків (зокрема про Київ і Дніпро у збірнику «Киев в русской поэзии», К., 1878). Редагував перше посмертне повне зібрання творів М. Некрасова у 4-х томах (Санкт-Петербург, 1879), до якого додав бібліографічний покажчик. Започаткував популярні літературні календарі у виданнях О. Суворіна, уклав словник псевдонімів російських письменників. Помітне місце в діяльності П. посідала й релігійно-духовна творчість, зокрема поетична. Мав значні напрацювання з бібліографічного релігієзнавства. Видав збірки поезій «В светлые и грустные минуты» (1902), «Вечерний звон» (1904), «На добрую память» (1912; усі — Москва). Був членом Історичного товариства Нестора-літописця, Православного палестинського товариства, членом-кореспондентом 2-го відділення Санкт-Петербурзької АН. Конотопському земству подарував свою унікальну бібліотеку (майже 15 тис. томів, зокрема й численні бібліографічні раритети, підшивки газет 19 ст.). Цінне зібрання було розпорошено між чоловічою та жіночою гімназіями, децю передано у в'язницю, багато видань розкрадено й розпродано. Частина цієї бібліотеки — 625 книжок, що вцілили, — зберігається у Конотопському краєзнавчому музеї, співзасновником (1900) якого він був. У радянські часи постать П. та його науковий, бібліографічний доробок фактично замовчувалися. Зі здобуттям Україною незалежності наукову спадщину вченого досліджували В. Авдєєнко, М. Геращенко, В. Дудко, Ж. Іванова, Л. Коцирій, Б. Круглов, Н. Стронська, В. Шендеровський та ін. 2008 ім'я П. присвоєно Конотопській центральній міській бібліотеці, на її будівлі встановлено меморіальну дошку.

Основні праці

Материалы для биографии митрополита Евгения. К., 1867; Москва в родной поэзии. С.-Петербург, 1880; Памяти Гоголя: Материалы. К., 1882; Беседа в неделю Ваий о Святой земле.

Москва, 1889; Акафисты. С.-Петербург, 1890; Великий подвижник Саровский. Москва, 1891; Богочеловек Иисус Христос. Чг., 1905; В утешение немощным в вере. Москва, 1908.

Рекомендована література

1. Різниченко В. Бібліограф С. Пономарьов: 3 нагоди 100-ліття з часу його народження (1828—1913). К., 1928;
2. Його ж. Подвижник книги. К., 1929;
3. Ротач П. Пономарьов Степан Іванович: Літературна Полтавщина // Архіви України. 1968. № 1;
4. Геращенко М. Книгознавець і бібліограф С. І. Пономарьов // Книжник. 1990. № 3;
5. Коцирій Л. Сторінки творчої спадщини Степана Івановича Пономарьова // Вісник Книжкової палати. 1998. № 2;
6. Пам'яті С. І. Пономарьова // Східний світ. 1998. № 3—4;
7. Авдеєнко В., Іванова Ж. «Я книгу паче хліба і солі приємлю» // Пам'ять століть. 2000. № 3;
8. Шендеровський В. Видатний бібліограф другої половини ХІХ століття // Там само. 2007. № 4—5;
9. Стронська Н. Степан Пономарьов: бібліограф, книгознавець, дослідник, новатор // Вісник Книжкової палати. 2010. № 9;
10. Круглов Б. Наукова діяльність Степана Івановича Пономарьова (друга половина ХІХ — початок ХХ ст.) // Етнічна історія народів Європи. 2014. Вип. 44;
11. Пономарьов Степан Іванович // Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець ХІХ ст. — 1941 р.: матеріали до біобібліографічного словника. К., 2017.

Бібліографічний опис:

Пономарьов Степан Іванович / П. П. Ротач, О. П. Ротач // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2023. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-880661>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).